

Şeyh Sa'itten
Dersime
Cumhuriyetin Şark Meselesi

Tarihçi Kitabevi Yayınları: 84
Genel Yayın Yönetmeni
Necip Azakoğlu

Editör : Necip Azakoğlu
Sayfa ve Kapak Tasarım : Tarkan Togo

Birinci Baskı: Ekim 2015
Boyutlar: 13.5 x 21 cm
Sayfa sayısı: 240

Baskı ve Cilt:
İnkılap Kitabevi Baskı Tesisleri
Çobançeşme Mah. Altay sok.
No: 8 Yenibosna Bahçelievler - İSTANBUL
+90 (212)496 11 11
Sertifika no: 10614

ISBN: 978-605-4534-78-4

© Yayın hakları Tarihçi Kitabevi'ne aittir.

Bu eserin bütün hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Tarihçi Kitabevi
www.tarihcikitabevi.com

Moda Caddesi No: 104/A Moda / KADIKÖY-İSTANBUL
Tel: 0 216 418 68 86
GSM: 0 530 370 74 11
E- posta: info@tarihcikitabevi.com

Dr. Aytekin Ersal

1972 yılında Ankara'da doğdu. 1996'da Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği bölümünden mezun oldu. 2004 yılında Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsünde "Türk Ocakları ve Siyaset (1960'tan Günümüze)" başlıklı yüksek lisans tezini, Prof. Dr. Ayten Sezer ARIĞ'ın danışmanlığında tamamladı. Aynı enstitüde "Türkiye'de Ulus - Devlet ve Ziya Gökalp - Mümtaz Turhan - Erol Güngör" başlıklı doktora çalışmasını Prof. Dr. M. Derviş KILINÇ-KAYA danışmanlığında 2011 yılında tamamlamıştır.

Yayımlanmış iki kitabının yanı sıra Ersal, çeşitli akademik dergilerde makaleler yazmaya devam etmektedir.

İÇİNDEKİLER

Önsöz	11
GİRİŞ	13
BİRİNCİ BÖLÜM	
Şeyh Sait İsyanı'nın Tarihi Temelleri ve Siyasi Sonuçları	17
Tarihi Miras	19
Modernleşme ve Tekkeye Sızan Milliyetçilik	25
• Örgütlenen Milliyetçilik	29
• İsyanı Giden Yolda Bir Örgüt: Azadi	36
Şeyh Sait'in Portresi	43
Cephedeki Şeyhler	47
İsyanın Siyasi Neticeleri	54
İstiklal Mahkemelerine Giden Yol ve	
İki Farklı Siyasetin Sonu	57
Bölüm Değerlendirmesi	64
Birinci Bölüm Dipnotlar	68
İKİNCİ BÖLÜM	
Şeyh Sait'ten Sonra, Dersim'den Önce	89
Ulus-Devlete Giden Yolda Bariyerler: Genel Çerçeve	89
Ulus-Devlete Giden Yolda Bariyerler: Türkiye Özeli	94
Ulus-Devlet İnşası ve Kürt Hayali Cemaatçiliğinin Sınırları	101
• Hoybun	108
Bölüm Değerlendirmesi	112
İkinci Bölüm Dipnotlar	115

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Dersim'de İsyân ve Tenkil	129
Tarihi Miras	130
• Coğrafyanın Çizdiği Tarih	130
• İncanın Çizdiği Tarih	133
• Beşeri Unsurun Çizdiği Tarih	136
• İdari Unsurun Çizdiği Tarih	140
• Ulus - Devlet ve Dersim	143
• Raporlar	144
• Belgeler	157
• Zabıtlar	162
• 1- İskân Kanunu	163
• 2- Tunceli Kanunu	168
1937'de Ne Oldu?	172
• Mahkeme Süreci	180
1938'de Ne Oldu?	184
Bölüm Değerlendirmesi	197
Üçüncü Bölüm Dipnotlar	201
SONUÇ	211
KAYNAKÇA	217
DİZİN	237

Prof. Dr. Ali Hakan Durukan'a...

KISALTMALAR

a.g.d	: Adı geçen dergi
a.g.e	: Adı geçen eser
a.g.m	: Adı geçen makale
a.y	: Aynı yer
AAM	: Atatürk Araştırma Merkezi
AB	: Avrupa Birlięi
AÜ	: Ankara Üniversitesi
AÜSBFD	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
BCA	: Bařbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arřivi
Bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
CBÜ	: Celal Bayar Üniversitesi
CDTA	: Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DP	: Demokrat Parti
Ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
İA	: İslam Ansiklopedisi
İİBF	: İktisadi İdari Bilimler Fakültesi
JUK	: Jandarma Umum Kumandanlığı
KTC	:Kürdistan Teâli Cemiyeti
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MÜİFV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
s.	: Sayfa
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
SDÜ	: Süleyman Demirel Üniversitesi
SÜ	: Selçuk Üniversitesi

TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TKAE	: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü
TpCF	: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
TTK	: Türk Tarih Kurumu
TY	: Türk Yurdu
UÜ	: Uludağ Üniversitesi
Vd.	: Ve diğerleri
Yay.	: Yayınları

ÖNSÖZ

Ulus - devletler, 18. yüzyıldan itibaren modern siyasal olgular olarak ortaya çıkmışlardır. Farklı etnik, dini, mezhebi grupları ulus bütünlüğü içerisinde ele alan bu yapılar, günümüzde de uluslararası sistemin öznesi olarak varlıklarını sürdürmeye devam etmektedirler. Küreselleşme ve yerelleşme bağlamında ortaya konan eleştirilere rağmen modern devletlerin ulusal kimliklerini korumalarında, toplumları bir arada tutacak alternatif yapıların oluşmamasının etkisi olsa gerektir.

Türkiye Cumhuriyeti bir ulus - devlet olarak ortaya çıktığında, benzer örneklerde olduğu gibi ulusal kimliğin inşası noktasında kimi sorunlarla karşılaşmıştır. Çalışma, Şeyh Sait'ten Dersim'e uzanan hatta ulus inşası sürecinin karşılaştığı sorunları ele almaktadır.

Çalışma esnasında arşiv belgelerinden yararlanılmıştır. Bu bağlamda özverili katkılarından dolayı Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü çalışanlarına teşekkür ederim. Araştırmayı bir danışman titizliğiyle okuyan, ortaya koyduğu önerilerle anlamlı katkılar sunan ve yayınlanmasını sağlayan Sayın Necip Azakoğlu'na teşekkür ederim. Ayrıca eserin yazılması sürecinde görüşleriyle ufkumu açan ve Tarihçi Kitabevi ile tanışmamı sağlayan değerli kardeşim Doç. Dr. Ahmet Şimşek'e teşekkür borçluyum...

Tarihi belgelerin yoğunluğu ister istemez çalışmanın dilini etkilemektedir. Bu bağlamda genç nesillerin dil ve üslup hassasiyetlerini dikkate alan tenkitleriyle katkılar sunan Emre Peker'e teőekkürler.

Uzun ve yorucu yazım sürecinde desteęini benden esirgemeyen sevgili eőim Serap'a sonsuz teőekkürler.

Modernleşme, siyasi, iktisadi, hukuki, felsefi alanları bünyesinde barından, oldukça karmaşık bir süreçtir.¹ Olgunun kökenleri Avrupa coğrafyasında kapitalizmin yeşermeye başladığı XV. yüzyıla kadar uzanmaktaysa da, politik alanda önü alınamayan etkilerinin görüldüğü dönemi Sanayi Devrimi ile başlatmak mümkündür.² Gerçekten de başta İngiltere olmak üzere Fransa ve diğer imparatorluk yapılarının modern devlet olarak belirlediği bu süreç, Osmanlı devletini de etkileyen hadiseleri beraberinde getirmiştir.³ Zira bu süreçte modern öncesi dönemlerde teolojinin imkânlarıyla konsolide edilen siyasi iktidar alanları, derin meşruiyet krizleriyle karşı karşıya kalmıştır. Dini aidiyetle ifadelendirilen “cemaat” olgusunun başına 19. yüzyıldan itibaren “hayali” vasfının eklenmesi, bir tesadüf olmasa gerektir. Dini alanın üstünü örttüğü etnik kimliklerin ulus-devletler şeklinde politik ünitelere dönüşmesi, İmparatorluğun uzun yüzyılının özeti gibidir.⁴

Modernleşme; eğitimin yaygınlaşması, matbaa kapitalizminin sunduğu kitle iletişim araçları, sanayileşmenin tetiklediği nüfus mobilizasyonu sayesinde etnik yapıları siyasi kimliklere taşımıştır. Bu durum, paradoksal bir biçimde her etnisiteye milliyetçi aydınlar marifetiyle ulus inşa etme hayalini takdim ederken; ulus-devletin merkezindeki iktidar seçkinlerine de diğer etnisiteleri kültürel bütünlük içinde eritme imkânını da vermektedir. Karşı-

laşılan bunca soruna rağmen ulus-devletlerin cazibesini korumasının temelinde özellikle modernleşmenin bu vasfının etkili olduğu düşünülmelidir.⁵

Burada ulus-devletin inşası noktasında yürürlüğe konulan “İnkılâplar dönemi” ile modernleşme sürecinde yeşermeye başlayan Kürt hayali cemaatçiliğinin sınırları çerçevesinde Cumhuriyet'in “Şark Meselesi” incelenecektir. Bu bağlamda ilk olarak Osmanlı'dan Cumhuriyet'e akan modernleşme sürecinde yapılan bürokratik hataların Kürt hayali cemaatçiliğini tekke üzerinden nasıl yeşerttiği ele alınacaktır. Gene, Şeyh Sait İsyanı sonrası hangi dürtülerin Ağrı İsyanı'na yol açtığı ve Dersim'e giden sürecin nasıl tetiklendiği, Kürt hayali cemaatçiliğinin faaliyetleri ekseninde değerlendirilecektir.

Konuyu Şeyh Sait'ten Dersim'e Şark Meselesi'nin bütünlüğü içerisinde ele alan bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Burada “Şark Meselesi” ifadesiyle, dış güçlerin Türkleri Anadolu'dan atma stratejisine bir gönderimde bulunmadığı, modernleşme ile birlikte daha da gürbüzleşen ulus-devletin etnik bütünleşmesinde karşılaştığı sorunlu bir alana dokunmak istendiği belirtilmelidir. Bu tarz bir başlıklandırmanın konuyu “Kürt meselesi, iki yüzyıldır süren Kürt isyanları” çerçevesinde ele alan yaklaşımların tarihsizliğine gönderimde bulunduğunu söylemeye ihtiyaç duyulmasa gerektir.

Bölüm Dipnotları

- 1 Daniel Lerner, J.S. Coleman, R.P.Dore, “*Modernization*”, **International Encyclopedia of the Social Science**, Ed.: David L. Sills, V.10, The Macmillan Company 1968, s.386 - 389; Celal Metin, **Türk Modernleşmesi ve İran, (1890-1936)**, HÜAİTE Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2006, s.15 - 35; S.N. Eisenstadt, **Modernization: Protest and Change**, Prentice Hall 1966, s.7 - 18.
- 2 Immanuel Wallerstein, **Modern Dünya-Sistemi I, Kapitalist Tarım ve 16. Yüzyılda Avrupa Dünya Ekonomisinin Kökenleri**, Çev.: Latif Boyacı, Bakış Yay.,İstanbul 2004, s.38-44.
- 3 Colin Mooers, **Burjuva Avrupa'nın Kuruluşu**, Çev.:Bahadır Sina Şener Dost Yay., Ankara 2000, s.16 vd.; Peter Lane, **The Industrial Revolution : The Birth of the Modern Age**, Weidenfeld and Nicolson, London 1978, s.13 - 15; E.J. Hobsbawm, **Sanayi ve İmparatorluk**, Çev.: Abdullah Ersoy, Dost Yay., Ankara 2003, s.38-43; Clive Trebilcock, **The Industrialization of the Continental Power, 1780-1914**, Longman, London, 1986, s.112-115.
- 4 İlber Ortaylı, **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, İletişim Yay., İstanbul 2003; M.Şükrü Hanoğlu, **A Brief History of the Late Ottoman Empire**, Princeton University Press, Princeton 2008, s.76 - 79.
- 5 Jean Leca, **Uluslar ve Milliyetçilikler**, Çev.:Siren İdemen, Metis Yay., İstanbul 1998, s.13 - 17; Benedict Anderson, **Hayali Cemaatler, Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması**, Çev.: İskender Savaşır, Metis Yay., İstanbul 1993, s.20 - 28.

Birinci Bölüm

Şeyh Saîd İsyanının Tarihi Temelleri ve Siyasi Sonuçları

Tarihi Miras

Kürtlerin tarihine ilişkin objektif çalışmalardan kaynaklanan değerlendirmelere ulaşmak oldukça güçtür. Bunda bölgeyi şekillendirmek isteyen büyük devletlerin stratejik planlarının yanı sıra, etnik aidiyetten politik bir entite çıkarmaya çalışan milliyetçi tasavvurların da etkisinin olduğu düşünülebilir.⁶ Böylesi bir projenin tarihi ihmal etmesini beklemek zor olsa gerektir. Yazılı kayıtlara ulaşılabilen dönemlerden beri dünyaya medeniyeti öğretmek için köklü bir millet telakkisi ve bu milletin yüzyıllardır iç içe geçtiği toplumla hiçbir ilişkisinin olmadığını ispatı, Kürt hayali cemaatçiliğinin⁷ esasını oluşturur. Izady'nin konuya ilişkin değerlendirmeleri oldukça dikkat çekicidir:

“12.000 yıl öncesi ile yaklaşık 5.500 yıl önce Mezopotamya'nın yükselişi arasında Kürt dağlık bölgelerinde yapılan teknolojik ilerleme ve keşifler, tarihin akışını sonsuza dek değiştirmiş ve gezegenin çehresini köklü bir değişime uğratmıştır. Yaklaşık olarak 5000 yıl önce Mezopotamya ovalarında başlayan uygarlık tarafından başarılan pek çok şey bundan 7000 yıl önce sınırdaki Kürdistan dağlarında ve vadilerinde başlamıştır... Kayda değer miktardaki arkeolojik kanıtlar Kürt dağlarının yaklaşık olarak 12000 yıl önce tarihin icat edildiği bölge olduğuna işaret etmektedir...”⁸

Aslında konu o kadar günceldir ki, Kürt kimliğini diri tutmayı hedefleyen kesimlerde binlerce yıl evvelinden büyük medeniyetlere beşiklik yapma iddiası her daim tekrarlanır. Modern dönemlerde yaşanan isyanları ele alan Kahraman, konuya şu cümlelerle giriş yapar:

“Rus, Pers ve Arap kaynaklarına göre kadim Kürdistan tarihinin kökleri, Milat’tan önce 10 bin yıla dayanmaktadır. Rus tarihçi M.S Lazarev, Kürtlerin ataları olarak Hurileri, Lulube, Kassi ve Kardukları gösteriyor ve şunları yazıyor: Kürt etnik sentezinin ilk kaynağı Kuzey Mezopotamya’da çağdaş Kürdistan’ın tam merkezinde bulunmaktadır. Burası dünya uygarlığının en kadim merkezlerinden biridir. 8 bin yıl önce, varlığını 600 sene sürdüren Halaf kültürü, Kürdistan’ın bugünkü Suriye topraklarında ortaya çıkmıştır.”⁹

Tarihin düz bir çizgide ilerlediğini düşünen ve bunun tetikleyicisi olarak “Kürtleri” gören bu yaklaşımı, milliyetçiliğini İslami söylemlerle perdeleyen kesimlerde bile görmek mümkündür.

“Hazar gölünün güneyinden Zağros dağlarına geç ederek yerleşen ve oradan da Mezopotamya’ya inen Kürtler, aradan en az 5000 yıl geçmiş olmasına karşın şimdi aynı topraklarda yaşamaktadırlar. Bugünkü Maraş, Malatya, Urfa, Mardin, Kerkük bölgesinde kurulu olan Mittani Kürtleri; Kuzey Irak’taki Kussi-Kassit Kürtleri; Kars, Ağrı bölgesinde Ararati Kürtleri; Muş, Bitlis, Erzincan, Van civarındaki Kar-Da-Ka Kürtleri ve Hakkari, Siirt, Süleymaniye, İran’ın batı kesimindeki Med Kürtleri, aralarında kültürel açıdan farklılık göstermeden yaşamaktadırlar.”¹⁰

- Abbas 76, 160, 175, 184, 220
Abbasan 131
Abdülhalik Renda 103, 174
Abdülhamid 50, 75, 221
Ağrı İsyanı 14, 105, 108, 109, 114,
125
Ali Bedirhan 21, 34, 76, 125
Amadiye 24
Amutka 187, 188
Anter 25
Arili 160, 176
Askisor 174
Atatürk 4, 8, 55, 76, 78, 83, 84, 86,
118, 119, 122, 182, 188,
193, 194, 209, 217, 218,
223, 226-228, 230, 231,
233, 234
Ayrılıkçı 76, 229
Azadi 5, 36, 38, 39, 42, 46, 47, 58,
61, 65, 66, 67, 79, 107, 212
Babamansur 138
Babanzade Abdurrahman 26
Babanzade Ahmet Paşa 26
Bahtiyar 131, 158, 173
Bal Uşağı 184
Bayar 8, 185, 187, 190, 193, 194,
195, 208, 209, 220, 228
Bedirhan 21, 26, 30, 34, 73, 74, 76,
109, 110, 125
Bediüzzaman 81, 192, 229
Bektaş 202, 229, 230
Beyit 131, 160, 186
Beytüşşebap 38, 39, 42, 47, 66, 78,
79, 108, 213, 223
Bozarslan 33, 73, 74, 76, 77, 220
Bruinessen, Martin Van 220
Cebesoy 85, 100, 220
Celal Bayar 8, 185, 187, 190, 193,
194, 208, 209, 220, 228
Celaleddin Harzemşah 140
Celilê Celil 74
Cemil Gündoğan 78, 86
Cemil Paşa 38, 75, 109, 225
Cemilpaşazade 161
Cemiyet-i Akvam 40
Cibranlı Halit 38, 44, 46, 47, 48,
62, 79, 82
Çağlayangil 182, 183, 192, 195,
196, 207, 225
Çapakçur 39, 48, 49, 51, 82
Çarekanlı Mustafa 45
Çarsancak 140, 141
Çemişgezek 131, 137, 139, 140,
141, 142, 147
Darahani 49, 50, 51
Dar Boğaz 191
Demanan 158

- Dersim 1, 3, 5, 6, 11, 14, 35, 36, 45, 52, 72, 77, 89, 101, 104, 110-112, 115, 121, 129, 130, 131, 132, 134-146, 147-158, 160-162, 165, 167, 168, 172-174, 178, 181, 182, 184, 186, 187, 190-210, 214, 217-219, 221-223, 226, 231-235
- Dersimi 21, 35, 36, 77, 79, 145, 148, 158-161, 174, 200, 201, 205, 221
- Dersim Sancağı 72, 203, 234
- Diyap Ağa 36, 137, 147, 154, 203, 222
- Diyarbakır 23-25, 30, 37, 43, 48, 51, 52, 63, 71, 74-76, 79, 82, 83, 104, 139, 140, 149, 174, 175, 225
- Ermenistan 23, 28, 32, 38, 58, 110
- Erzurum 37-39, 42, 44, 51, 59, 78, 82, 83, 102, 120, 121, 124, 125, 130, 140, 219, 226, 230, 231
- Fethi Bey 56, 57, 58, 59, 60, 61, 103
- Fevzi Çakmak 151, 193, 194
- Fuat Paşa 60
- Gökalp 4, 57, 69, 76, 84, 94, 100, 104, 118, 122, 123, 137, 168, 203, 205, 221, 222, 229, 230, 233, 235
- Göldaş 36, 76, 77, 78, 223
- Hakkari 20
- Halep 23, 28, 44, 48, 50, 52, 66, 109, 160, 212
- Halfin 74, 224
- Halidiye 27, 43, 45
- Halis Paşa 152, 153, 154
- Hamidiye Alayları 28, 77
- Hani 48, 49, 51, 74
- Hasan Arfa 70
- Hasenanlı 25
- Haydaran 106, 160, 173, 175, 180, 187, 189
- Heyvi 30
- Hınıs 28, 39, 44, 48, 50, 52, 66, 212
- Hınzor 191
- Hizan 24
- Horçik deresi 174
- Hormek 25
- Hoybun 5, 107, 108, 109, 110, 111, 114, 125, 154, 159, 160, 161, 177, 178, 200, 213, 214, 232
- Hüsrev Gerede 108, 159
- Izady 19, 68, 224
- İdris-i Bitlisi 24, 36, 70, 71, 73
- İhsan Nuri 21, 38, 42, 43, 70, 79, 105, 107, 108, 109, 124, 224, 225
- İran 15, 20, 21, 24, 26, 64, 70, 73, 103, 104, 105, 108, 109, 110, 133, 228
- İşkân Kanunu 103, 123, 162, 163, 165, 166, 168, 199, 234
- İsmail Beşikçi 68, 71, 201
- İsmet Paşa 54, 56, 57, 58, 59, 60, 78, 83, 103, 108, 122, 156, 157, 159, 168, 178, 193, 194, 195, 209, 230
- İstiklal Mahkemesi 61, 62, 63
- Jwaideh,Wadie 225
- Kadri Cemil Paşa 109
- Kahmut 174, 181

- Kalan 131, 142, 160, 177, 186, 205, 217
- Karaballı 158, 173
- Karacakale 191
- Kar-Da-Ka Kürtleri 20
- Kasımiye 43
- Kâzım Karabekir 78
- Kazım Orbay 103, 189, 190
- Keçel 137, 184, 186
- Kırgan 131, 173
- Kırmızıdağ 187
- Kızıldağ 176
- Kiği 24, 47, 131
- Koçgiri 35, 39, 77, 154, 222
- Koçuşağı 111, 150, 151, 155
- Kolhisar 44, 48
- Kör Abbas 184
- Körk 191
- KTC 8, 33, 34, 35, 37, 109, 124
- Kureyşan 158, 173, 175
- Kureyşi 145
- Kutu deresi 131
- Kuzican 140, 142
- Küfrevi 25
- Kürdistan 8, 19, 20, 32-35, 37, 38, 41, 42, 43, 57, 65, 68, 70, 71-77, 79, 83, 109, 110, 126, 136, 157, 172, 183, 201, 205, 212, 214, 219, 221, 223-225, 228, 229, 232
- Kürt Raporu 122, 230
- Kürt Sorunu 68, 70, 71, 76, 77, 123, 219, 224, 227, 228, 231, 234
- Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti 30
- Lapçin 158
- Lice 48, 49, 51, 52
- Malazgirt 22, 38, 58, 64
- Malmisanij 75, 76, 77
- Mameki 130, 185, 187, 188
- Meclis-i Mebusan 31
- Mehdi 38, 50
- Memduh Selim 109
- Metin Toker 75
- Mevlana Halid-i Bağdadi 27
- Molla Mustafa Barzani 27
- Munzur 130, 131, 136, 140, 142, 168, 191
- Mustafa Kemal Paşa 29, 35, 37, 40, 56, 59, 60, 65, 76, 79, 82, 84, 95, 97, 101, 102, 118, 119, 121, 122, 160, 162, 168, 212, 213
- Musul 39, 40, 41, 42, 65, 70, 71, 79, 80, 221, 229
- Müfettiş Hamdi Bey 148, 174
- Müfettişlik 125, 158, 185, 186
- Mürsel Paşa 51, 52, 83
- Nakşibendî 74
- Nazımiye 130, 141, 142, 146, 150, 175, 177, 184, 187
- Necmeddin Sahir 123, 201, 204, 205, 207, 208, 228
- Nesturi İsyanı 42
- Nutuk 76, 78, 122, 218, 233
- Olson, Robert 229
- Pah bucağı 174
- Palu 24, 28, 43, 44, 48, 51
- Patrimonyal 95, 117
- Pertek 137, 139, 140, 141, 142, 146, 201, 202, 220, 223
- Piran 43, 49, 50
- Pülümür 130-132, 137, 142, 175, 185
- Recep Peker 58, 61, 120, 168

- Said-i Nursî 76, 228
- Seyit Abdülkadir 26, 30, 33, 34, 36, 39, 76, 86
- Seyit Rıza 137, 139, 148, 150, 151, 154-156, 158, 159, 160, 161, 162, 172-174, 177-183, 192, 199, 200, 203, 214, 235
- Siirt 20, 83, 123
- Sivas 35, 37, 59, 102
- Sultanbaba 176
- Süreyya Bey 63, 108
- Şah İsmail 23, 71, 140
- Şam 23
- Şark Islahat Planı 103
- Şerefhan 26, 70
- Şerif Paşa 34, 35, 36
- Şeyh Abdullah 38, 45, 51
- Şeyh Mahmut 43, 78, 224
- Şeyh Sait 1, 3, 5, 11, 14, 19, 24, 27, 36, 38, 39, 42-51, 53, 55-57, 62, 65, 67, 74, 75, 78, 79, 81, 82, 85, 86, 89, 96, 99, 100, 103, 105, 107, 109, 111, 112, 122, 129, 148, 200, 212-214, 218, 222, 223, 225, 229, 232, 233, 235
- Şeyh Sait Ayaklanması 79, 218
- Şeyh Sait İsyanı 5, 14, 19, 36, 38, 55-57, 65, 67, 75, 82, 85, 86, 89-100, 103, 105, 107, 109, 122, 129, 148, 222, 229, 233, 235
- Şeyh Şerif 38, 45, 49, 51, 53, 79
- Şeyh Ubeydullah 27, 73
- Şükrü Kaya 156, 170, 179
- Şükrü Sekban 69, 109, 125
- Tali Bey 138, 150, 151, 184
- Terakkiperver 9, 52, 55, 62, 83, 84, 85, 234, 235
- Teşkilât-ı Esâsiye 39, 62
- Toker 60, 63, 74, 75, 78, 81, 82, 83, 85, 86, 232
- Tunceli 6, 130, 142, 143, 151, 157, 162, 163, 168, 170, 171, 175, 178, 179, 181, 182, 185, 186, 191, 194, 199, 201-203, 209, 214, 215, 217, 218, 219, 220, 223, 232, 233, 234
- Tunceli Kanunu 6, 151, 157, 162, 163, 168, 182, 201, 219
- Uğur Mumcu 82
- Vali Cemal 137, 160, 174
- Yavuz Sultan Selim 23, 24, 71, 140
- Yusufan 173, 175, 180
- Yusuf Ziya 39, 40, 41, 42, 47, 48, 62, 79, 81, 82
- Zaza 112, 123, 145, 148, 213
- Zeydan 25
- Zilan 25, 111, 125
- Zinar Silopi 110